

Sociaal werk en sociale netwerken

Hoog tijd voor nieuwe verbindingen

JAN STEYAERT

'Opnieuw lijkt hier sprake te zijn van een Matteüeffect: wie geen zorgbehoefte heeft, kan zijn sociaal netwerk makkelijker overeind houden en vergroten.'

We zijn tegenwoordig allemaal wel actief op sociale netwerksites zoals Facebook. Dat lijkt weinig om het lijf te hebben, een beetje vulling van de lege momenten. Maar het levert ook aardig wat op. Zo is vanuit de sociale geneeskunde al langer bekend dat mensen met een goed sociaal netwerk een betere gezondheid en een hogere levensverwachting hebben. En landen met stevige sociale netwerken doen het beter, onder andere inzake economische groei en onderwijsprestaties. Hoewel sociale netwerken tegenwoordig zowel privé als zakelijk vaak met succes ingezet worden, lijkt sociaal werk dat beduidend minder te doen. Vreemd, want ooit was dat anders. Vragen we tijdens lezingen wie van het publiek een eco- of genogram kent, dan gaat zowat bij de helft van de zaal de vinger omhoog. Een marginale minderheid past deze technieken ook daadwerkelijk toe in een hulpverlenings-traject. Dat is een signaal dat sociaal werk nog veel meer zorgkracht kan losmaken door in hulpverleningstrajecten de sociale netwerken van een cliënt aan te spreken. Hoog tijd dus om kennis en expertise rond het belang van sociale netwerken van onder het stof te halen.

GOEDE REDENEN

Er zijn verschillende redenen waarom sociaal werk hier (terug) in moet investeren. Sociale netwerken hebben een grote waarde als drager van levenskwaliteit. Cliënten met kleine en zwakke sociale netwerken kunnen dus veel hebben aan de versterking daarvan. Alle hulpverleningstrajecten zijn ook eenduidig. Op een bepaald ogenblik is een cliënt 'uitbehandeld'. Als dan het sociale netwerk al in beeld is voor de nog nodige (na)zorg en preventieve werkzaamheid, is er een vlotte overdracht tussen professionele en niet-professionele hulp mogelijk. Dat levert een duurzame zorgzame omgeving op. Het aanspreken van sociale netwerken rondom zorgbehoevende burgers is ook één van de strategieën om de krimp aan professionele hulp op te vangen. Mensen willen familie, vrienden en andere leden van hun sociaal netwerk immers best helpen als daaraan behoefte bestaat, maar dat gaat niet vanzelf. Er is sprake van onwennigheid, onwetendheid, vraagverlegenheid en daarom van drempels om te komen tot volwaardige onderlinge steun. Sociaal werk kan hier een rol spelen door als het ware als vroedvrouw extra zorgkracht uit sociale netwerken ter wereld te helpen.

EEN STUKJE TAALHYGIËNE

Sociale cohesie gaat over sociale relaties tussen mensen. We kunnen dat voorstellen als een spin-

nenweb, een kluwen van draden tussen burgers. Tussen familie, burens, vrienden of collega's die wat met elkaar hebben, loopt een draad. Sommigen hebben veel draden en anderen weinig. En hoe sterker de relatie, hoe dikker de draad. Sociale wetenschappers hebben het graag over die sociale netwerken. Er is een rijke oogst aan wetenschappelijke inzichten over sociale netwerken, inzichten die als het ware het decor vormen voor wat sociaal werk wil en kan bereiken met die sociale netwerken. Al meer dan honderd jaar geleden hadden sociologen het daarover. Durkheim en Tönnies gaven het startschot voor onderzoek naar sociale cohesie, maar ook voor een wat pessimistische ondertoon in dat soort onderzoek. Beiden zagen immers dat de modernisering niet alleen uitdraaide op economische groei, maar ook een wijziging van sociale cohesie betekende. En dat zagen ze niet onmiddellijk als een verbetering. Want die groei dreigde de kracht van sociale netwerken te verzwakken.

Het is gelukkig niet alleen kommer en kwel in de sociologie. In de jaren zeventig kwamen er studies uit die het zicht op sociale netwerken positiever inkleurden (Granovetter, 1983). Zo werd het nut onderzocht van verschillende soorten sociale relaties bij het zoeken naar nieuwe tewerkstelling. Opvallend genoeg waren het voornamelijk de zwakke en bijna vergeten sociale contacten die dan nuttig bleken te zijn. Een verklaring voor de kracht van die zwakke sociale contacten is ook niet moeilijk te vinden. Sterke sociale contacten zitten vaak in een dicht netwerk met veel wederzijdse relaties. In zo'n dicht netwerk beschikt iedereen ongeveer over dezelfde informatie. Juist in een uitgestrekt netwerk van zwakkere sociale contacten is er een veelheid en variatie aan informatie. Ook zwakke contacten zijn dus betekenisvol als bruggen naar andere netwerken waar we geen deel van uitmaken. Onze zwakke relaties met verre vrienden zijn dus minstens zo belangrijk als onze hechte en intense relaties.

Sociale netwerken hebben een grote waarde als drager van levenskwaliteit.

SOCIAAL KAPITAAL

Het optimisme over sociale netwerken dat midden jaren zeventig de kop opstak, kreeg steun van het werk van Robert Putnam. In 1993 publiceerde hij met collega's de resultaten van een onderzoek in Italiaanse regio's. Wat maakt nu dat de ene regio bestuurlijk goed scoort en de andere veel minder? Putnam en zijn collega's kwamen tot de conclusie dat het succes van een regio voornamelijk afhankelijk is van de kracht van het aanwezige sociaal kapitaal. Met die term verwijzen ze naar het aanwezig

zijn van vertrouwen, normen en sociale netwerken. In regio's met groter sociaal kapitaal werkt de overheid beter en bloeit de economie. Dat was een stevige opsteker voor het belang van sterke sociale netwerken. Putnam nam deze observatie mee naar de Verenigde Staten en keek hoe het daar gesteld was met sociaal kapitaal. Hij komt tot de vaststelling dat er al decennia lang een significante daling is: het actief zijn in kerken of politieke partijen daalt, lidmaatschap van vakbonden neemt af, deelname aan sportclubs daalt. Vandaar de titel van zijn boek 'Bowling alone': de burger gaat nog wel bowlen, maar doet dat niet meer in clubverband. Op deze manier steekt het pessimisme toch terug de kop op. Sociale netwerken zijn belangrijk in een samenleving, maar het gaat er niet goed mee.

Via het werk van Putnam krijgen ook enkele onderscheidende begrippen van sociaal kapitaal de nodige bekendheid. Zo maakt hij een onderscheid tussen 'bonding social capital' en 'bridging social capital'. De eerste vorm, te vertalen als verbindend sociaal kapitaal, zijn netwerken die voornamelijk intern gericht zijn en bestaan uit homogene groepen. Dat kunnen clusters van vrienden zijn, maar bijvoorbeeld ook de Somalische gemeenschap in Brussel of een hechte kerkgemeenschap. De tweede vorm, te vertalen als overbruggend sociaal kapitaal, is extern gericht en legt verbanden tussen verschillende sociale groepen.

ALOMTEGENWOORDIGE MATTEÛS

Nederlands onderzoek naar sociale netwerken zet dan weer sociaal isolement en eenzaamheid voluit in the picture (Hortulanus, et al., 2003; Machielse & Hortulanus, 2011). Hier wordt gefocust op het afwezig zijn van sociale netwerken, de gevolgen daarvan en interventies om sociaal isolement te vermijden. Sociaal isolement betekent dat er objectief weinig sociale contacten zijn, terwijl eenzaamheid gaat over de subjectieve beleving die iemand bij zijn sociaal netwerk heeft. Machielse en Hortulanus kruisen beide kenmerken en komen tot een typologie met vier categorieën: de sociaal weerbaren hebben een rijk netwerk en ontlenen er ook betekenis aan. De eenzamen hebben weliswaar voldoende contacten, maar slagen er onvoldoende in daar betekenis aan te ontlenen. De contactarmen hebben een klein aantal sociale relaties maar storen zich daar niet aan. En ten slotte zijn er de sociaal geïsoleerden die een heel klein sociaal netwerk hebben en zich daar wel aan storen. Een opvallend resultaat uit hun onderzoek is dat sociaal isolement en eenzaamheid niet leeftijdsgebonden zijn. Want in tegenstelling tot wat algemeen aangenomen wordt, zijn het niet voornamelijk oudere mensen die eenzaam zijn.

Een belangrijke observatie uit divers onderzoek is dat zorgbehoefte leidt tot verschraling van het sociale netwerk. Men is minder mobiel, men heeft een deel van zijn aandacht nodig om de zorgbehoefte te beantwoorden en men wordt als sociaal contact minder aantrekkelijk. Opnieuw lijkt hier sprake te zijn van een Matteüseffect: wie geen zorgbehoefte heeft kan zijn sociaal netwerk makkelijker overeind houden en vergroten. Wie zorgbehoefte heeft en veel te winnen heeft bij een gezond sociaal netwerk, heeft het moeilijker dat netwerk overeind te houden. Al bij al hebben de sociale wetenschappen veel kennis bij elkaar gebracht over structuren en ontwikkelingen van sociale netwerken en de manier waarop daarin zorgkracht 'vloeit'. Deze kennis vormt de basis waarop hulpverleners kunnen wer-

ken. Want uiteindelijk moeten vanuit de theoretische en wetenschappelijke kennis ook situaties veranderd worden. Dan is observeren en analyseren niet voldoende. Dit vraagt om handelingskennis, om aanpak kennis. Gelukkig heeft op dit vlak de internationale kennisbasis van sociaal werk ook het nodige te bieden.

MEER DAN INDIVIDUELE HULPVERLENING

Hoewel sociaal werk alleen al in naam sociaal is, heeft het nog al eens het imago dat het veel werkt met individuele hulpverleningstrajecten. Zeker in de Angelsaksische literatuur ligt sociaal werk erg dicht tegen individuele psychotherapie en 'clinical social work'. Maar er zijn ook tegenbewegingen. Zo bepleit 'radical social work' dat sociaal werk zich

Een belangrijke observatie uit onderzoek is dat zorgbehoefte leidt tot verschraling van het sociale netwerk.

ook kan en moet richten op het veranderen van de samenleving en de manier waarop die sociale problemen veroorzaakt (zie in extenso ALERT, nummer 1/2012 over 'structureel sociaal werk'). Op een niveau tussen individu en samenleving zijn dan weer benaderingen als systeemtheorie, gezinstherapie en ecologisch hulpverlening relevant. Dat is ook het niveau waarop deze bijdrage zich richt. Om een mogelijk misverstand meteen te vermijden: dit is niet hetzelfde als groepstherapie waar zorg aan groepen cliënten gegeven wordt. Het gaat ons om de cliënt en zijn sociale omgeving.

In het Nederlandstalige sociaal werk is deze meervoudigheid van benaderingswijzen of werkniveaus van sociaal werk sterk terug te vinden. De meest gebruikte termen daarbij zijn het micro-, meso- en macroniveau die verwijzen naar de individuele cliënt, het gezin of de groep waarvan de cliënt deel uitmaakt en de ruimere samenleving. De opleidingen zijn doordrongen van deze triade: van een modern sociaal werker wordt verwacht dat hij op elk van de drie niveaus werkt.

© Lisa Van Damme

SOCIAAL EN ECOLOGISCH

Vanuit die benadering wordt niet alleen gekeken naar de zorgbehoevende burger, maar ook naar de context waarin deze zich bevindt en hoe die context het probleem in stand houdt, dan wel kan helpen oplossen. De hulpverlener hanteert dit perspectief en leert de zorgbehoevende burger om op die manier naar zijn sociale relaties te kijken. Hij moet zicht krijgen op wie welk aandeel heeft in de problemen en wie wat kan bijdragen aan de oplossing ervan. Een variatie op dit thema is de contextuele hulpverlening van de Hongaar Iván Böszörményi-Nagy. Hij noemt het werken met relaties de kern van hulpverlening.

Naast gezinstherapie of systeembenadering is ook de ecologische of milieugerichte benadering van hulpverlening relevant. Deze heeft niets of toch uitermate weinig te maken met de opwarming van de aarde. De definitie van ecologie luidt ‘de wetenschap van de relaties tussen organismen en de hen omringende buitenwereld’ (geciteerd in Herman, 2009, 13). Als daar het woordje ‘sociale’ ingevoegd wordt, kan die definitie prima gehanteerd worden voor ecologisch hulpverleners: zorg voor de cliënt in relatie tot de hem omringende sociale buitenwereld. Niet individuen maar hun gezin of familie moeten gezien worden als cliënt van het sociaal werk. Sociale interventies moeten zich daarop afstemmen.

GENOGRAM

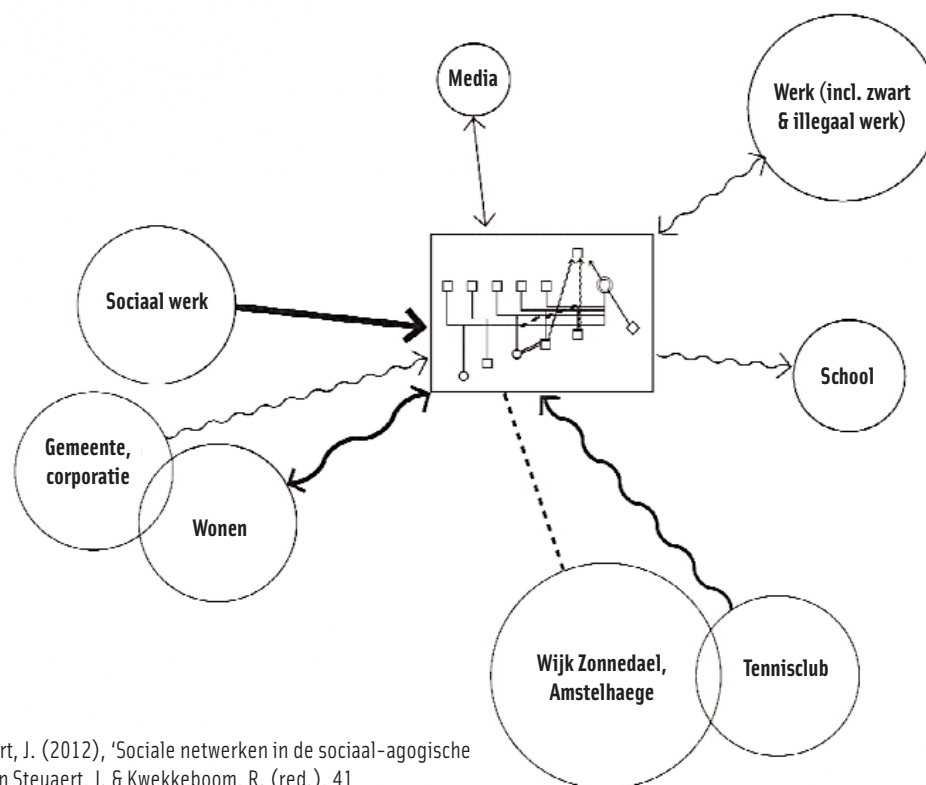
Naast de theoretische en methodische benaderingen inzake sociale netwerken en hulpverlening zijn er een aantal instrumenten ontwikkeld die afzonderlijk ingezet worden of als onderdeel van ruimere interventies. Het eerste instrument is het genogram. De basis daarvoor is de gewone stamboom om gezins- en familierelaties inzichtelijk te maken. De gebruikte symbolen zijn behoorlijk gestandaardiseerd, zoals een vierkant voor een mannelijke persoon en een cirkel voor een vrouwelijke persoon uit het gezin. Horizontale lijnen tussen personen worden gebruikt voor samenlevingsvormen zoals huwelijk, samenwonen maar ook echtscheiding of een (geheime) affaire. Ook tussen broers en zussen worden horizontale lijnen getekend om de verwantschap aan te geven. Verticale lijnen worden gebruikt voor afstamming zoals zoon of dochter van, maar ook voor adoptie- of pleegkinderen.

Een genogram is echter meer dan een stamboom. Naast de biologische verwantschappen en (huwelijks)relaties, worden ook andere kenmerken van

personen en de emotionele lading van hun onderlinge relaties in beeld gebracht. Ook daarvoor worden gestandaardiseerde symbolen gebruikt. Een enkele volle lijn wordt gebruikt bij een goede verstandhouding tussen twee personen, een dubbele volle lijn als ze een hechte relatie hebben. Een stippe lijn wijst op een afstandelijke relatie, een gekartelde lijn op een vijandige relatie, een onderbroken lijn op een afgebroken contact.

ECOGRAM EN ECOMAP

Een genogram blijft beperkt tot de gezins- en familierelaties. Dat is natuurlijk nog maar een beperkt deel van het sociale weefsel waarin iemand zit. Via een ecomap en een ecoqram wordt het bredere sociale weefsel in beeld gebracht. In plaats van de 'index person' als ankerpunt wordt nu een cluster personen het ankerpunt. In het Nederlands kunnen we dit best aanduiden met de bekende term cliëntstelsel. Daar omheen worden dan middels andere cirkels de voor deze specifieke situatie betekenisvolle clusters zoals vrienden, werk, onderwijs, politie, kerk, huisvesting, justitie of sociaal werk aange-

Bron: Steyaert, J. (2012), 'Sociale netwerken in de sociaal-agogische vakkennis', in Steyaert, J. & Kwakkeboom, R. (red.), 41

duid. In deze cirkels kunnen we personen opnemen indien die belangrijk zijn. Tussen de cirkel van het cliëntstelsel en de andere cirkels/personen worden via lijnen de relaties aangegeven. De dikte van de lijnen hangt samen met de belangrijkheid. Pijltjes worden gebruikt als de richting van de relatie belangrijk is. Gewone doorlopende lijnen geven aan dat de relatie normaal is, stippellijnen dat er sprake is van spanning in de relatie en gekartelde lijnen voor conflictueuze relaties. Soms wordt met letters aangegeven voor welke soort steun de relatie belangrijk is: 'P' voor praktische steun, 'G' voor gezelschap, 'A' voor advies en informatie en 'E' voor emotionele steun. Elke relatie kan een bron zijn voor meerdere vormen van sociale steun. Deze aanduidingen zijn echter internationaal niet in gebruik en ook in Vlaanderen of Nederland niet standaard.

Ter ondersteuning visualiseren we deze instrumenten aan de hand van het gezin Flodder. Wie de film zag, zal ook de schema's hiernaast beter begrijpen. Centraal staat het genogram van deze familie. In het ecogram is ook informatie opgenomen over huisvesting, werk, onderwijs, gemeente, buurt en sociaal werk. Ook de media nemen we op, gelet op hun rol bij zowel het begin als het einde van de film. Op basis van deze uit de film gehaalde informatie ontstaat het ecogram van het gezin Flodder.

HET ZWAKKE ZICHTBAAR MAKEN

In realiteit is het natuurlijk niet de bedoeling dat de hulpverlener dit in kaart brengt zonder interactie met het cliëntstelsel. Juist het samen in beeld brengen van het sociaal netwerk en het bespreken van de kwaliteit van sociale relaties is een essentieel onderdeel van deze interventie. Het samen maken van deze diagrammen is even belangrijk als het resultaat. Er lijkt tussen genogrammen (gezinnen, familiebanden) en ecogrammen (verhoudingen t.a.v. onderwijs, werk etc.) een braakliggend terrein te liggen: het in beeld brengen en bij de zorg betrekken van de zwakkere sociale contacten van een

cliënt(stelsel). Ook voor hulpverlening kunnen zwakkere sociale relaties veel betekenen. In een genogram komen die zwakkere contacten echter niet in beeld omdat er geen verwantschap bestaat. In ecogrammen komen ze niet met naam en toenaam in beeld omdat daar gewerkt wordt met maatschappelijke domeinen en niet met personen. Nochtans kunnen deze contacten in het kader van hulpverlening en ondersteuning cruciaal zijn.

Dit braakliggend terrein kan relatief eenvoudig samen met een cliënt in kaart gebracht worden aan de hand van eenvoudige vragen. Wie stuur je verjaardagswensen? Wie stuur je kerstkaartjes? Als je plots vijf toeganstickets krijgt voor een optreden of voetbalwedstrijd, wie zou je dan meevragen? Of, stel

dat je gaat verhuizen, wie anders dan je directe familie kan je dan vragen om een handje toe te steken? Zo kan visueel informatie verkregen worden over zwakkere sociale relaties door in het ecogram toch personen in de maatschappelijke domeinen te tekenen. Dat laat ook toe als het ware een deconstructie door te voeren van die maatschappelijke domeinen en op persoonsniveau te benoemen waar welke krachten zitten. In het geval van de Flodders is het immers niet zo dat de hele wijk Zonnedaal tegen hen is.

VERSTERKEN EN ONTGINNEN

Een aantal sociale interventies geven concreter vorm en inhoud aan het voorgaande. Zij hebben als onderdeel of hoofddoel het bij de zorg betrekken van sociale netwerken rondom zorgbehoevende burgers. In Nederland kreeg recent de eigen kracht conferentie de nodige bekendheid door het werk van de Eigen Kracht Centrale en de verschillende effectevaluaties. Die benadering wordt momenteel ook in Vlaanderen geïmplementeerd. Centraal staat het versterken en uitbreiden van sociale netwerken. Voor zorgbehoevende burgers zijn die dikwijls zwak en kwetsbaar. Zeker bij chronische zorgbehoevendheid kunnen ze aan krimp onderhevig zijn. Vooral het sociaal netwerk van een cliënt aan te

Ook voor hulpverlening kunnen zwakkere sociale relaties veel betekenen.

spreken op zorgkracht, kan het nodig zijn om dat netwerk te versterken en gezond te maken. Dat kan onder andere door gebruik te maken van vijf stappen die samengevat worden onder de term 'radio': reanimeren, activeren, deblokken, intensiveren en onderhouden (Smit & van Gennep, 2002, 86 e.v.).

Eens er sprake is van een gezond, vitaal, sociaal netwerk, al dan niet na een fase waarin gewerkt wordt aan de versterking ervan, kan gekeken worden naar de zorgkracht die kan 'ontgonden' worden aan dat netwerk. Dat kan bijvoorbeeld via een sociale netwerkbenadering die vijf fasen onderscheidt (Scheffers, 2010; zie ook Vereijken, 2006 die slechts vier fasen onderscheidt). In een eerste stap wordt het sociaal netwerk geïnventariseerd. Een ecogram brengt de sociale contacten van de cliënt in beeld. Alleen al het opstellen van zo'n ecogram kan mobiliserend en reorganiserend werken. Vervolgens worden de mogelijkheden van het sociaal netwerk geanalyseerd. Samen met de cliënt wordt gekeken naar de informatie, samen wordt geanalyseerd of het een vitaal netwerk is, of het volstaat om de doelen van de cliënt te bereiken dan wel versterking nodig heeft. Zo is een netwerk dat enkel bestaat uit professionals niet vitaal en is een netwerk met enkel familie heel kwetsbaar. Een vitaal netwerk kenmerkt zich door heterogeniteit: personen met uiteenlopende kwaliteiten. In een derde stadium wordt er een werkplan opgezet: het koppelen van probleem, hulpvraag en wensen aan delen van het sociaal netwerk. Vervolgens wordt het werkplan uitgevoerd. In deze fase gaat cliënt en/of hulpverlener contact leggen met de personen uit het sociaal netwerk en hier zorgkracht organiseren. Hier wordt gewezen op het principe van wederkerigheid: 'mensen haken af als je alleen maar vraagt en nooit iets teruggeeft'. Tot slot wordt er geëvalueerd en worden de bereikte resultaten geconsolideerd.

Een vitaal netwerk kenmerkt zich door heterogeniteit: personen met uiteenlopende kwaliteiten.

VERSCHILLENDE ROLLEN

Sociale netwerken zijn niet statisch, maar voortdurend in beweging. Daarom zijn ze bij te sturen in bepaalde richtingen. Dat geeft de beïnvloedings sfeer van de hulpverlener en de cliënt weer. De hulpverlener kan daarbij verschillende rollen en posities opnemen (Hendrix, 1997). Zo kan de hulpverlener gewoon lid zijn van het netwerk, naast de andere leden. Hij is er dan als professional aanwezig en vervult vanuit die optiek een bepaalde functie voor de cliënt, bijvoorbeeld als budgetbegeleider. Ingrijpender wordt het als de hulpverlener de rol aanneemt van netwerkcoach. Net als bij sport is het dan iemand die niet echt deelneemt aan de wedstrijd/het netwerk, maar vanaf de zijlijn met gevraagde en ongevraagde adviezen zijn team helpt en ondersteunt. De hulpverlener kan ook netwerkmonteur zijn, die dan nog ingrijpender en directer ingrijpt in het sociaal netwerk, bijvoorbeeld door extra leden te zoeken. Ten slotte is er de rol van netwerkbeheerder voor die situaties waarin de zorgbehoefte groot is en het netwerk bijzonder klein. De marges tussen de rollen zijn diffuus en voor interpretatie vatbaar. Maar dat er een glijdende schaal is van betrokkenheid van de hulpverlener mag duidelijk zijn. Vanuit elke rol kan de hulpverlener gericht zijn op het 'ontginnen' van het netwerk op sociale steun.

GEEN FIJNSLIJPERIJ

In deze bijdrage hebben we in vogelvlucht gekeken naar de kennisbasis van sociaal werk over het inzetten van sociale netwerken. Het inschakelen van sociale netwerken in zorgprocessen is het sociaal werk niet vreemd. De ambitie om schaarste aan formele zorg op te vangen met extra inzet van sociale netwerken hoeft het dus niet helemaal zonder visie te doen. Toch blijft het zoeken hoe het concreet vorm te geven in de praktijk. Bovendien zal het zaak zijn om de wat oudere initiatieven en denkbeelden hierover te moderniseren. Zo moet de kennis uit de gezinstherapie van een aantal decennia geleden bekeken worden op relevantie voor het

huidige tijdsgewricht. Wat familiale context betreft, worden sociale netwerken sterker gestuurd vanuit echtscheidingen en wetersamengestelde gezinnen. Door de toegenomen mobiliteit speelt afstand minder een rol. Sociale (digitale) media maken het eenvoudig om veel sociale contacten te onderhouden. Die ontwikkelingen vormen een verrijking van het gewone leven, maar bieden ook extra kansen voor zorgbehoevende burgers.

Bovendien ontstaat uit het voorgaande overzicht de vraag wat nu essentiële gemeenschappelijke kenmerken zijn van elke interventie die gericht is op het inschakelen van sociale netwerken en welke specifieke onderdelen van de verschillende interventies relevant zijn. Natuurlijk bestaan er verschillen tussen sociale netwerkstrategieën die met professionelen werken en interventies die gedragen worden door vrijwilligers, zoals eigen kracht conferenties. Maar zijn dat wezenlijke verschillen die essentieel zijn om de gewenste resultaten te bereiken? Wij denken dat in de context van de huidige ontwikkelingen van de verzorgingsstaat aandacht voor de algemene uitgangspunten belangrijker is dan de fijnlijperij van het onderscheid tussen interventie A, B of C. En die uitgangspunten zijn eenvoudig te benoemen: schaarste aan professionele zorg kan deels opgevangen worden door de zorgkracht van

sociale netwerken te ontginnen, maar daarvoor moet eerst het sociale netwerk van een cliënt in kaart gebracht worden. Genogrammen, ecomaps en ecogrammen zijn daarbij relevante technieken. Weinig vitale netwerken hebben eerst behoefte aan versterking, waarna via bijvoorbeeld een netwerk- of familiebeeraad zorgkracht kan geogst worden. Die uitgangspunten hebben elk van de genoemde interventies met elkaar gemeen. Om verder specifiek voor methode A, B of C te kiezen is meer informatie nodig. De verschillende interventies hebben immers weinig empirische onderbouwing van het effect van specifieke kenmerken van hun benadering. Dat maakt de keuze voor een specifieke benadering meer een pragmatische dan een met effectonderzoek onderbouwde keuze.

Jan Steyaert is lector bij Fontys hogeschool Sociale Studies en docent bij de master sociaal werk van de Universiteit Antwerpen. Hij is ook redacteur van ALERT en de Canon Sociaal Werk. Reageren kan via j.steyaert@fontys.nl.

Deze tekst is een sterk ingekorte versie van Steyaert, J., & Kwekkeboom, R. (red.) (2012), De zorgkracht van sociale netwerken, Utrecht, MOVISIE. Het boek is te downloaden via www.wmowerkplaatsen.nl

Verwijzingen

- Granovetter, M. (1983), 'The strength of weak ties: a network theory revisited', *Sociological Theory*, 201-233.
- Hendrix, H. (1997), *Bouwen aan netwerken, leer- en werkboek voor het bevorderen van sociale steun in de hulpverlening*, Baarn, H. Nelissen.
- Herman, S. (2009), *Het ecogram, sociale netwerken in kaart gebracht*, Brussel, Politeia.
- Hortulanus, R., Machielse, A., & Meeuwesen, L. (2003), *Sociaal isolement, een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland*, Den Haag, Elsevier.
- Machielse, A., & Hortulanus, R. (2011), *Sociaal isolement bij ouderen, op weg naar een Rotterdamse aanpak*, Amsterdam, SWP.
- Scheffers, M. (2010), *Sterk met een vitaal netwerk*, Bussum, Coutinho.
- Smit, B., & van Gennep, A. (2002), *Netwerken van mensen met een verstandelijke handicap (4 ed.)*, Utrecht, NIZW.
- Vereijken, A. (2006), *De sociale netwerkbenadering binnen MEE Gelderse Poort*, Arnhem.